

WWW.BLICNEWS.COM

BLIC NEWS

kontrola snage

- broj 115
- 20. mart 2002.
- cena 50 dinara

**PROSTITUCIJA
NA YU ESTRADI**

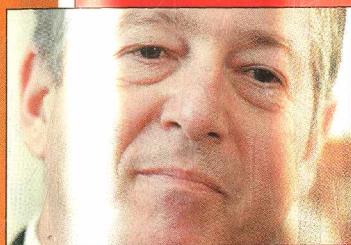
U službi CIA

**KAKO JE
UCENJEN
GENERAL
MOMČILO
PERIŠIĆ**

2,5 EUR (EU); 1,5KAM BiH; 60DEN Makedonija; 0,8 EUR Crna Gora

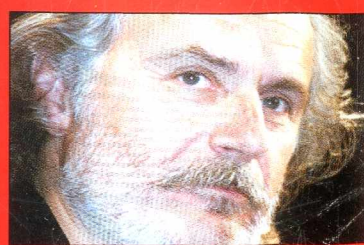

9 771450 1884007

Aleksandar Karađorđević:
**Bilo bi divno
da budem
glava Srbije**

Rade Šerbedžija:
**Uz našu rakiju,
noću u Londonu
gledam boks**

Ima li boga pravde u studiji Mirjane Stefanovskij i Koste Čavoškog

Ima malo mesta čuđenju kada pesnik ili neko, kako se to ponekad kaže, ko se zbog sklonosti srca posvetio književnosti i njenom proučavanju pobrka stvarnost i literaturu, ali ako ugledni pravnici književnoj mašti i svetu koji je ona naselila daju odsudnu prednost nad realnim svetom, onom što se u njemu događa, i što je tu neophodno, onda je to iznenađenje prvoga reda. Ukoliko iza toga stoji još i nepokolebljiva volja da se podrži i preporuči duhovnoistorijski preokret unazad da bi se u mitu i literaturi potvrdio i rehabilitovao ideal apsolutne pravde, onda je to razlog više da se ovom neobičnom slučaju posveti posebna pažnja.

Takvu pažnju, dakle, zaslužuje nedavno objavljena studija Mirjane Stefanovskij i Koste Čavoškog „Apsolutna i ublažena pravda u Eshilovoj Orestiji“, u kojoj se dvoje uglednih pravnika, profesora Pravnog fakulteta odlučno stavljaju na stranu ideala apsolutne pravde koji su utvrdili u tumačenju Eshilovih tragedija. Ali, ukoliko se iza zalaganja profesora i pravni stručnjaka za apso-

U jednom trenutku koji suviše podseća na publicistiku Koste Čavoškog, bez oklevanja, mada sniženim tonom, Čavoški i Stefanovska nedvosmisleno daju krunski argument da se princip odmazde na kojem je počivala apsolutna pravda ne može odbaciti

lutnu pravdu na kraju pronađe nedovoljno promišljena slika sudbine, bogova i mita, ako je moć da se uvidi istina bez posrednika vezana za pogled koji na smrtnike i njihov bedni život bacaju bogovi, da li je onda njihova sjajna interpretacija Eshilovih drama zbilja doprinos pravnoj teoriji i tumačenju književnosti ili zapravo jedan nemoćni žal što ideala apsolutne pravde nema, niti takve pravde može biti?

■ Apsolutna pravda

Apsolutna pravda o kojoj ugledni pravnici govore sastoji se u jednoj posebnoj vrsti kosmičke moralne ravnoteže, koja kada se jednom nekim prekršajem poremeti, mora biti uspostavljena kaznom koja je jednaka krivici. O tome se staraju sudbina i bogovi, ali pravdu kao odmazdu - oko za

oko, krv za krv - sprovode ljudi skloni preterivanju i mahnitosti u kojoj sprovođenje pravde prerasta u novi zločin koji traži novo uravnotežavanje. Ovaj poredak je uspostavljen kao stari zakon na nebu, među starim bogovima, a primer iz „Orestije“ je niz stradanja koji pogađa kuću Atrida: da bi poveo vojsku na Troju, Agamemnon u Aulidi žrtvuje svoju kćer Ifigeniju, ali ga zbog toga po povratku kući ubija Klitemnestra, ogorčena majka i preljubnica, koju ubija njen sin Orest. Oresta, koji pravedno osvećuje oca, međutim, to ne štiti od greha da je ubica majke, zbog čega bi i sam morao da bude surovo kažnjen. Zato se trilogija završava ustanovljavanjem Areopaga, na kojem Atina, zajedno sa odabranim sudijama, deli pravdu i posle jednakog broja glasova za i protiv Orestove krivice presuđuje

LOGIKA APSOLUTIZACIJE kojoj su se priklonili autori studije otrgnuta je ne samo od istorijskih i društvenih okvira u kojima se javlja već i od književnosti i mita kojima pripada

da po novouspostavljenoj milosti Orest bude oslobođen krivice. U prva dva dela trilogije Eshil se u najfinijem i najdelikatnijem prepletu pojmova i dramskih postupaka drži apsolutnog pojma pravde, a na završetku, koji se u istoriji tumačenja drame inače vidi kao duhovnoistorijski napredak i humanizovanje, po mišljenju autora nove studije o „Orestiji“ Eshil zapravo ublažava (a ne usavršava) pravdu i pri tome je vođen utilitarnim potrebama polisa. Savremeni tumači, ocenjuju ovi autori, pristupaju tragediji iz perspektive osećajnosti savremenog čoveka, zbog čega im se raniji princip čini kao surov, a novi kao milosrdan, iako je zapravo stari primer jednake pravde, a novi samo kompromisnog suđenja i zaštite interesa društvene zajednice, odnosno polisa.

Ovakvo, ovde vrlo pojednos-

tavljeno ocrtano tumačenje po-
jma pravde nagnalo je Mirjanu
Stefanovski i Kostu Čavoškom da
u pogledu razumevanja i doča-
ravanja ideala pravednosti pos-
tave Eshila na vrh ne samo an-
tičke književnosti već i duhovno-
istorijskog razvoja čovečanstva,
što je samo po sebi paradoks
prvoga reda. Paradoks je utoliko
veći jer je isti autor na kraju trilo-
gije predstavio ublaženu pravdu
- stoga bi se moglo reći kako je
sunovrat duha pravednosti već
tu počeo, pa bi Eshil umesto
prvosveštenika apsolutne prav-
de postao prvooptuženi kao
njen kvaritelj koji je zamenjuje
nečim mnogo slabijim. Drugim
rečima, ukoliko je već kod sa-
moga Eshila apsolutna pravda
raslabljena, čemu se onda, gle-
dano iz jedne više duhovnoisto-
rijske perspektive, nadati od
svekolike književnosti?

Autorima zato preostaje da na
kraju knjige pokažu probleme sa
kojima su se suočili u svojoj dos-
lednosti Platon i Ciceron i nakon
toga ostaje im samo odjek Kanto-
vog etičkog apsoluta „čiste i stro-
ge“ pravde kao odmazde i jedna
upozoravajuća misao pripisana
Ferdinandu I: *Fiat iustitia, et perea-
t mundus* (Neka pravda bude
zadovoljena, makar svet i pro-
pao). Za autore studije o Eshilo-
vim tragedijama ni to nije preveli-
ka cena i oni se zalažu neka bu-
de pravda po cenu propasti sveta.

■ Moralni idealizam

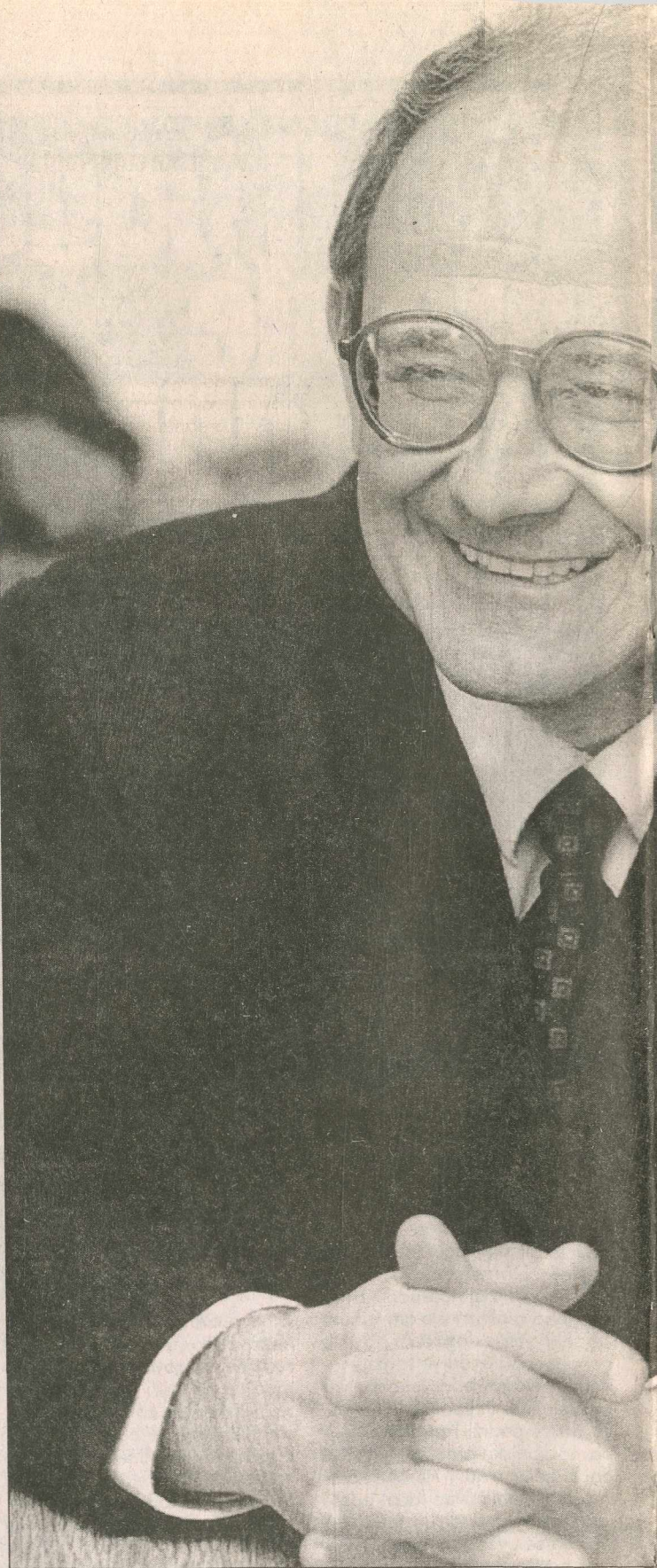
Najmanja je muka to što je nji-
hov ovako izveden sud daleko od
svakog praktičnog uma i što bi
svet osudio na neponovljivi haos.
Po principu za koji se autori zala-
žu Aveljevi potomci morali bi ubi-
ti Kaina, a zatim bi se po istom za-
konu da krv traži krv potomci po-
ubijali među sobom i ne bismo
morali dugo da čekamo dok svet
nestane u opštoj pravičnoj istrazi.
Nije problem ove studije u ovak-
voj, odveć jednostavnoj aporiji
koje su autori svesni, ali koju oni
uopšte ne pokušavaju da izbeg-
nu, već u svojstvu moralnog ide-
alizma za koji se zalažu i meri u
kojoj plodovi duha, književnost ili
pravo mogu da ga podrže.

Studija o Eshilovoj „Orestiji“
sjajno je napisana i pravi je doga-
đaj u oskudnoj domaćoj literaturi
ne samo o pojmu pravde, možda
i najmanje u tome, već je izvan-
redna, učena i metodična inter-
pretacija antičke tragedije bez
premca u našem proučavanju
književnosti. U isti mah je to spe-
cifična lekcija uskostručnoj oho-
losti profesora koji stoluju u blis-
kim disciplinama - filozofiji, istori-

KO AUTOR STUDIJE Kosta Čavoški zalaže se za apsolutnu pravdu, prema kojoj je pravedno da svi koji su žive spalili ljude saterane u jednu kuću u Višegradu dožive istu takvu sudbinu

ji, sociologiji i drugim - koji u na-
jboljem slučaju prezrivo odmahu-
ju glavom tamo gde bi tek treba-
lo u susretu sa književnošću da
počnu da je koriste. Mirjana Ste-
fanovski i Kosta Čavoški potpuno
se razlikuju od čitave jedne škole
mišljenja kod nas koja tako malo
pažnje obraća na književnost i
umetnost, a i kada pokušava o
njima da govori, pokazuje takav
stepen neobaveštenosti i nerazu-
mevanja da ili izaziva podsmeh ili
deluje potresno zbog drastičnog
raskoraka sposobnosti apstrak-
tnog mišljenja i nesposobnosti da
se pristupi plodovima umetničkog
duha. Otuda nije problem ove
studije ni to što njeni autori nedo-
voljno vode računa o tome da
misli izrečene u različitim delima,
koje govore različiti junaci ili razli-
čiti horovi, teško mogu da se bez
dovoljnog analiziranja svakog
pojedinačnog slučaja stave jedna
pored druge. Nije najveći prob-
lem što iz uočenih odlika (recimo
razlike Orestovog delanja u od-
nosu na prethodne zločine, ili
problema nasledne krivice) ne iz-
vlače svi nužni zaključci, ili je to
odsustvo analize nekih čisto knji-
ževnih detalja (kao što je recimo
mahnito delanje upoređeno u
ključnim trenucima sa ponaša-
njem bika i sl). Stvarima književ-
nosti kao takve oni ne posvećuju
dovoljno književno-heremene-
utičke pažnje i vrlo malo ih zani-
ma odnos književnosti i prava. Iz
njihove izuzetno akribične i veli-
kim znanjem potkrepljene studije
izostaje interes za književno-
pravnu problematiku, te ni u lite-
raturi nema očekivanih imena iz
ove oblasti, poput Bojda, ili Ba-
jndera i Vajsberga.

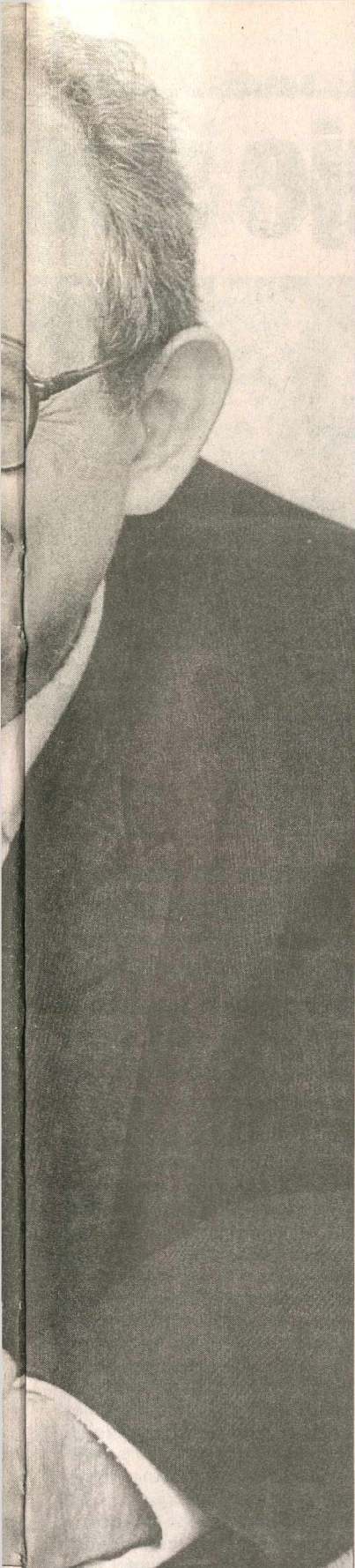
Nema, međutim, ni njihovog
kolege Slobodana Beljanskog,
autora vrlo provokativnih analiza
koje prekoračuju granicu prava,
studija slučaja, i literature. Beljan-
ski u jednom ogledu iz knjige
„Pravo i iluzija“ upravo na prime-
ru Eshilove „Orestije“ pokazuje
konstituisanje sudske procedure i
neke njene aporije ostajući na
stanovištu o preokretu od apso-
lutne do ublažene pravde kod Es-
hila koje je suprotno shvatanju
Mirjane Stefanovski i Koste Ča-
voškog. Sve su to sitniji nedostaci
koji bi se lako mogli ispraviti, ali

to ne bi ništa oduzelo osnovnoj
dilemi vezanoj za ovu studiju.
Jasno je, takođe, da se prome-
nom naglaska na pojedinim ele-
mentima (kao što su odnos muš-
kog i ženskog, rodovskog i držav-
nog, proročkog i političkog, itd.)

moglo postići i da tumačenje da
drugačije rezultate. Uostalom,
akribija sa kojom je predstavljena
istorija tumačenja Eshilove
tragedije, uživiljenost u dramski
tekst, širina uvida i duhovnoisto-
rijske nedoumice dovoljna su

Pitanje pravde i pravičnosti opseda ovdašnjeg čoveka samo a

osuđenost na nebeske sfere.

■ Mitska sanjarenja

Ne samo među pravnim stručnjacima, a možda i manje među njima već u mnogo široj javnosti i posebno među tumačima književnosti, studija o Eshilovim dramama morala bi da dobije najveću moguću pažnju. Ali, koliko je srpska javnost glupa i potištena - pokazuje da negde u najdubljim slojevima javnog mnjenja zapravo postoji prećutano saznanje o tome ko smo, gde smo, kako živimo i mislimo i gde nam je sada mesto na lestvici savremene civilizacije. Tako je reakcija na ovu provokativnu knjigu ostala praktično na jednoj kolegijalnoj pohvali u prikazu profesora Danila Baste, ali se ni ovaj ugledni tumač nije upustio u pitanje opravdanosti preokretanja duhovne istorije čovečanstva i vraćanja na ideje odmazde.

Pitanje pravde i pravičnosti, međutim, opsega ovdašnjeg čoveka samo ako se preda istorijskim sanjarenjima i mitskim slikama, dok pevajući sebi o „bogu pravde“ i svetosavskom narodu po modelu vladike Nikolaja Velimirovića. Stvari, međutim, stoje tako da nema tog zločina koji nije počinjen tokom prethodnih deset godina i slaba je, više nego jadna uteha da ih nisu činili samo Srbi, nego svi. Zapaliti ljude, na primer, žive saterane u jednu kuću u Višegradu, što je najnoviji užas sa kojim se treba suočiti, to se graniči sa nezamislivim. Nije li jedino pravedno da svi koji su imali bilo kakvog udela u tome, pa čak i one ništarije koje su to znale i prećutale, dožive istu takvu sudbinu? Šteta koja je počinjena ne može da bude nadoknađena, a užas zločina zahteva da bude uzvraćen istom merom, i onoga ko nešto čini dočekaće upravo to isto što je učinio.

Ovakva vulgarizacija potrebna je ne samo da bi se videlo kako rasprava o apsolutnoj i ublaženoj pravdi nije neko dosadno profesorsko nagvaždanje iz daleke istorije, pa uz to još i na materijalu dramskog pesništva - koga u ovoj pustinji i primitivizmu još briga za to - već u isti mah može biti i strela mišljenja hitnuta u srce problema sa kojim se živi. Da je ova vulgarizacija jednog delikatno sprovedenog tumačenja neophodna, vidi se međutim u onom trenutku kada se osuda umanjivanja načela po kojem se vrši pravda sruči kao krunski argument i na princip demokratije. Odisti, nije ni malo jasno zašto bi veći broj glasova bio garant veće pravednosti, pa je otuda, za razliku od apsolut-

AUTORI STUDIJE o Eshilovim tragedijama zalažu se za pravdu po cenu propasti sveta

ne pravde zasnovane na istini u koju bogovi imaju neposredan uvid, ublažena pravda osuđena na posredovanje i na varljivi princip većine glasova. Ali krunski argument da se princip odmazde na kojem je počivala apsolutna pravda ne može odbaciti, autori u jednom trenutku koji suviše podseća na publicistiku Koste Čavoškog, bez oklevanja, mada sniženim tonom, nedvosmisleno kažu: „Da se odmazda smatrala ispravnom i legitimnom i dvadeset i tri veka posle Eshila, a i da je danas u međunarodnim odnosima i te kako primenjuju vlade država za koje se teško može reći da nisu civilizovane“. Premda je u toku jedna takva primena odmazde u Izraelu, a druga u srednjoj Aziji, nama naravno kao rana u pamćenju izrasta pred očima onaj užasni cinizam „milosrdnog anđela“, koji je uz pomoć NATO bombi uvežbavan na nama.

■ Prazni moralizam

Tako se kao završni udarac jednoj osećajnosti iz koje se afirmiše milost suprotstavlja neka drugačija međunarodna praksa, kao da savremeni primeri odmazde umesto da budu ocenjeni kako dolikuje mogu da rehabilituju ovaj arhajski, starozaveetni princip. Iako su se pažljivo čuvali da ne upadnu u ralje dnevne politike, što je vrhunska prednost ove studije, eto trenutka u kojem autori govore ono što, sudeći po njihovim drugim istupanjima, nikada ne bi smeli da kažu: jer ukoliko su tokom prethodnog rata ma gde prekršena pravila nebeske ravnoteže moralnih principa, onda je i odmazda koja je izvršena nad nama - akt najveće niskosti - moguće opravdavati, pa čak i predstavljati kao pravedan. Jedino je pitanje da li je u pravoj srazmeri sa zločinom.

Logika apsolutizacije kojoj su se priklonili autori studije o Eshilu otrgnuta je ne samo od istorijskih i društvenih okvira u kojima se javlja, već je otrgnuta i od književnosti i mita kojima pripada. Kada se zaboravi da se između mita i književnosti razmena vrši u domenu umetnosti a ne društvene teorije, kroz estetske posledice a ne kao primer duhovnoistorijskog razvoja pojmova, moraju da se jave aporije koje se ne mogu razrešiti na zadovoljavajući način. Umesto čovečanstva ili makar svetske zajednice, barem javnosti

MIRJANA STEFANOVSKI
KOSTA ČAVOŠKI

**APSOLUTNA
I UBLAŽENA
PRAVDA
U ESHILOVOJ
ORESTIJI**

NAŠ DOM • L' AGE D'HOMME

jednog kulturnoistorijskog i civilizacijskog zajedništva, autori zapravo uzimaju kao najvredniji i najviši okvir mita, sudbine i bogova, a mesto gde se ustanovljuje istina prepuštaju bogovima i njihovom uvidu. Kada se istina ne vidi u polju komunikacije, dakle kao konstrukcija unutar diskursa, kada se istina ne vidi u ukrštanju pogleda koji dopiru iz različitih pravaca, nego se ovako izmešaju domeni od kojih jedan pripada mitskim slikama i njihovom književnom uprizorenju, a drugi realnosti istorijskog delanja i čovekovog položaja u svetu, onda su zabune neminovne.

Tu gde je tumačenje književnosti nema odgovora na realne životne događaje, već postoji izvoriste iz kojeg mišljenje crpe da bi se videlo ono što je smisaono i estetski delatno, a ne ono što je istorijski ili pojmovno nužno. Eshilov književni uvid, predstava o uspostavljanju milosti i suda pravde nije samo slika prelaza iz mita u realnu istoriju koja se odigrava u okvirima države i jednog društva, već je pre svega trijumf boljeg književnog uma nad praznom doslednošću koja ne može samu sebe da zaštiti od anomalija i paradoksa kojima se izlaže. Kada se umesto toga sve svali na bogove i sudbinu, ili čak na prazni moralizam uravnoteženja koji dobija apsolutne attribute kosmičkog i za sve jednakog, onda nije izgubljeno samo ono što je umetničko, a bez kojeg se ne može isto toliko koliko se ne može ni bez onoga za šta se u jednoj zajednici hoće da bude pravedno, već je u ime apstraktne jednakosti izbrisani stvarni lik čoveka. Uvek kada se od umetnosti nešto oduzme, čovek je taj koji je na gubitku.

ALEKSANDAR JERKOV

FOTO: EMIL ČONKIC

kompensacija za manje nedostatke. Pravi problemi nastaju kada se moralni idealizam u kojem koreni volja da se vrši apsolutna pravda postavi u ovozemaljske okolnosti, sa jedne strane, i kada se ljubav za apsolutno vidi kao

ko se preda mitskim slikama po modelu Nikolaja Velimirovića